

# Magtymguly / dessan

Category: Halk döredijiligi we rowaýatlar, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Magtymguly / dessan MAGTYMGULY



Merkezi Hindistan, Çinistan (Hytaý), Arabystan, Hywa, Buhara diýen uly öwüs ýurtlary bolupdyr. Ol döwürde il agasy, ýakaly begres don geýen, almagöz bedew at münen, taryhda doýup-dolup geçen, 1170 (1756 m ý) Janbek hanyň döwründe Yrjabek, Nurbek, Esenbek, Kürtbeg, Ýusup Soltan, Äralyhan, Merdogly Merdan, Demirçi ogly Küwe, Gaýtmazgara, Taýmazbeg diýen il agalary bolupdyr. Baýlary sahawatly, dinleri kuwwatly, ýigitleri alfutüf muhabetli, garybyna muhabetli bolup geçen zamanada, şol döwürde Allaýar, Hudaýýar diýen iki sohta Selimhoja diýen afat ýagşy efendide okaýardylar. Olar okap, ylymlaryny zahyr bilip, ile ýagşy söz açmaga garadylar. Il içinde ýagşy, haýaly, edepli bolup üç-dört ýyl Selimhoja efendiden taglymatlylymlaryny aldylar.

Magtymguly bir anna gijesi tünüň ýarynda uklap ýatyrka, bir düýş gördi: Çaryýar pirleri gaşyna gelip, kyrk çilten söhbetinde boldy hem şonda Selimhoja efendisi oňa bir alma berip: „Oglum, bu seniň nesibäň iý, söze çeper bolarsyň, biziň maslahatymyzyň içinde bolarsyň. Myradyňy, maksadyňy şonda taparsyň” diýdi. Uklap ýatan ýerinde Magtymgulyňyň sag tarapyndan dört atly gelip, „tur balam“- diýdiler. On dalmynyp turup sözlemäge başlady. Halypasy aýtdy:

– Bisimylla, balam, näme boldy?

Şol wagt Magtymguly gören düýşüni beýan edip şeýle sözlemäge başlady:

Bir gije ýatyrdym düýnüň ýarynda  
Bir dört atly gelip „Turgun“ diýdiler.  
Habar berem seniň „Şatlyk“ şanyňda  
Hormat bilen бага bargyn diýdiler.  
Nazarym ýetişdi ol dört merdana  
Göwnüm joşa geldi, aklym haýrana  
Ýanymda bar idi dört merdana  
Biziň bilen бага ýörgün diýdiler.

Ol iki diwana tutdy golumdan  
Aldylar gitdiler duran ýerimden  
Bir yşarat boldy wagt ýanymdan  
Bir baryp seýran kylgyl diýdiler.

Bahawetdin Çarbagyna geldiler.  
Selimhoja babalaryny gördüler.  
Dört atlysy dört çaryýar boldular  
Dilegiňi bizden dile diýdiler.

Resul alla diýdi ýa şahymerdan  
Selimhoja baba ýa hökmi Süleýman  
Abu Bekir Syddyh, Omar hem Osman  
Bu guluň maksadyn bergin diýdiler.

Magtymguly turup gözün açypdyr,  
Serine köp oýlar gelip geçipdir,  
Pir elinden bir pyýala içipdir.  
Myradyň-maksadyň görgün diýdiler.

Magtymguly bu şygry aýdan soň, Selimhoja babasy:

– Gören düýşüň, balam, haýyrly, sen il hojasy il zekiýi boljak ekeniň, ile hormatly bolup ýagşylygy öz diliňden görjek ekeniň, uzak ömür sürjek ekeniň, myrat-maksadyňa ýetjek ekeniň, diýip, ýene elip diýip ýüzün sypady.

Aradan ýedi gün geçenden sora, indiki anna gijesi Magtymguly bir melewşe bagyň içinde kyrk çilten söhbetinde bolup, asman – zemine seýran kylyp, ýene şol melewşe бага gelip düşdi. Ol bagda seýran edip ýören wagtynda, öz düýşünde gören Resulalla, Selimhoja babasy, hökmi Süleýman, Abu Bekir, Omar ,Osman ruhlary ýyglyp gelip, olar şahyra “Gadynda göreniňi sözlärsiň” diýip, ýene-de haýyr pata berdiler. Magtymguly Aby-haýat köwser suwuny içip, şat bolup ýatan wagtynda „Dalmynyp göklere uçdum ýaranlar“, diýip ustat pirine, dosty Allaýara garap, gören düýşüni beýan eýläp, bir gazal aýdar boldy:

Bir jumga gijesi gördüm düýşümde,  
talfynyp göklere uçdum, ýaranlar,  
perwaz eýläp, seýran kyldym asmana  
Nägehan baglara düşdüm, ýaranlar.

Saýraşyp agaçlar şeýda bilbiller,  
Bagynda açylyp mürewwet güller  
Berdiler Aby-haýat köwserden suwlar.  
Doýmadym, ganmadym, içdim, ýaranlar.

Ol düşen bagymda ajaýyp çemen.  
Ajaýyp mejlisi gördüm onda men,  
Ýygylmyş jem bolup, onda kyrk çilten,  
Salam berip golun aldym, ýaranlar.

Bir yşarat eýläp orun berdiler,  
Pyýala dolduryp şerap guýdular,  
Bagtly gul bolsun adyň diýdiler.  
Ony içip tamam joşdum ýaranlar.

Bagtymguly hoş ýar bolup oýandym,  
Oýandym, örtendim, tutaşdym, köýdüm,  
Bahaweddin pire onda el berdim.

Ganymat, gaýgysyndan geçdim ýaranlar.

Pirleriň beren ismi bilen onuň ady bagtly gul-Bagtymguly boldy. Bagtymgulyň atasy Döwletmämmet Mürze ogludy. Ol-da pire gol beren adamdy. Bir gün ussady Selimhojanyň özi bir zat ýazdyrjak bolup. Magtymgula galam berdi, näme ýazdyrjagy essine düşmedi. Şol zaman Bagtymguly men öz ýadyma düşen ýerinden aýdaýyn diýip goluna sazyny alyp, bir gazal aýtdy:

Galam alyp namany ýazdyrdygym bilmezmiň  
Afsun okyp hüt-hütin inderdigim bilmezmiň  
Arş üstüne galdyryp mündürdigim bilmezmiň  
Dört gije, üç gün ýyglaý diňdirdigim bilmezmiň  
Eşek münen Ysany ýeldirdigim bilmezmiň

Mejnun kibi sährada ýyglaý-ýyglaý gezdigim  
Gözüm ýaşyn merjen dek düzüm-düzüm düzdügam,  
Fyrak kibi Gülşatdan umydymy üzdügam  
Joşgun berip yşk oduna gaýnap-gaýnap gyzdygym  
Şebbe kibi bir dagyn ýandyrdygym bilmezmiň.

Hüt-hüt kibin. Pereňden... çyn-maçyna bardygym  
Bag içinde Balkysyň saçyn açyp gördügam  
Süleýmanyň tagtyndan sözläp habar berdigim  
Guş gonsun diýip başyma bilbil heňin gurdugym  
Çarşenbe gün düýn wagtda gönderdigim bilmezmiň

Tur dagynyň arkasynda Mejnun gurdy şadyny  
Bisymylla diýip başlady, çagyrdy ustadyny  
Hakdan gaýra bir kimse bilmedi oň dadyny  
Gaýry aşyk nagra çekdi, şöhle urdy oduny  
Göz ýaşymdan suw alyp söndürdigim bilmezmiň  
Şirwanhananyň söwdasy ne ajaýyp söwdadyr,  
Gyldan bir ýag agyr berse, kyýamat gün ryswadyr.  
Ýüz ýigrimi saf gurlup, her safda bir gowgadyr,  
Aşyklygyň joşguny akmaz oýan derýadyr.  
Bir şugardan kyrk aşygy gandyrdygym bilmezmiň.

Suwdan gana döndürip jan berubin indirdi  
Hak ýaradan biribar bizi dünýä göndürdi

Nur hudaýet hulkumyza saddy bizi güldürdi  
Dokuz aý, dokuz sagat enemizi emdirdi  
Pany dünýä gyzykdyryp, aldyrdygym bilmezmiň.

Bagtymguly sözleýir wagyz pelek zährsi  
Ýedi ýyldyz gardaşym aýyň-günüň arasy  
Nury didämiň ýagtysy, ak gözümiň garasy,  
Aby-zemzem çeşmesi sap merwerdir şöhlesi  
Süleýmanyň tagtyny syndyrdygym bilmezmiň  
diýip, Bagtymguly muny aýdanson, Selimhoja babasy bekrazy  
bolup, oňa magtaw berdi. Soň bu ýere il-hoja gartlary ýyglyp,  
jem bolup oturdylar. Şonda Bagtymguly göwün patyşasyndan syr  
açyp, bir gazal aýtdy:  
Göwün bir beden Şahydyr  
Her sözi göwün hoşundadyr  
Ýedi yklyma dagynda  
Her birisi öz işindedir.

Bulutlaryň çykyp-inmesi  
Howanyň göçüp gonmasy  
Dünýäniň agyp dönmesi  
Ýaradan hak işindedir.

Kimdir bu dünýäde galan  
Maňa çyndyr saňa ýalan  
Bir akdyr, bir gara ýylan  
Her kimsäniň başyndadyr

Bu panynyň asly ýokdur  
Kelam gadym sözi hakdyr  
Bu gün göreniň erte ýokdur  
Ajal oky gaşyndadyr.

Üç essesi däli derýa  
Bir essesi ýerde gowga  
Bir gün guçar pany dünýä  
Bilmen näçe ýaşyndadyr.

Bagtymguly ýar hudaýdyr

Ajal oky, pelek ýaýdyr  
Dünýä bir kerwensaraýdyr.  
Adamzadyň gaşyndadyr.

diýip muny aýdan soň, ýene ýyglyp gelen garrylaryň, selleli  
hajy-hojalaryň göwnüni awlap, röwşen gözlerinden, mähriban  
sözlerinden söz açyp, bir gazal aýtdy:  
Gara daşdan garynjany aýran göz,  
Jahanyň röwşeni göze myhmandyr,  
Gelene aç diýip, myhman ýüzüne garama  
Aşa muhtaç däldir söze myhmandyr.

Ýok diýme gardaşa herne ber baryň  
Döwletiň aldyňda, açylar ýoluň  
Baglatma şeýtana barmagyň goluň  
Şat olsa gardaşyň ýaza myhmandyr.

Ýigidiň bolmasa ýaragy-aty  
Ýaragyň hümmetsiz, bolmaz gayraty  
Garryýanda gider biliň kuwwaty  
Kuwwatlygyň zory dyza myhmandyr.

Bu dünýä gözüňe gülüm-gülümdir  
Jepasy köp bolar jebri zulumdyr  
Näçe mün ýaşasaň ahyr ölümdir  
Amanat janyňyz tene myhmandyr.

Bagtymguly ýalan ýokdur sözümde  
Ölüm ýadymdadyr gorky gözümde  
Bagtly ýaşasaň ýeriň ýüzünde  
Adam ogly baş gün duza myhmandyr.

Bagtymguly muny aýdyp bolan soň, şol zamanda dag başyna duman  
düşüp, açylyp, ýagmyr ýagyp, sil geçip, ýel ösüp, agaçdan  
ýafraklar gaçyp duran wagty, „Bu nä ýeller, nä ýagmyrlar  
boldy“, diýdi. Ýene onuň özi aýtdy: Ol zatlaryň barysy-da  
biziň ahyr wagtdaky ömrümize mysaldyr, ony size saz bilen  
beýan eýläýin diýip bir gazal aýtdy:  
Altmyş ýaşan ala garly daglardan  
Duman geçer, ýagmyr ýagar, sil galmaz.

Şeýda bilbil mekan tutan baglardan  
Hazan urar, ýaprak solar, gül galmaz.

Gelen geçer bu ýalançy jahandan  
Her kim içer ol şerapdan, ol jamdan  
Ýürek gaýnar her söz geler zybandan  
Dahan gider, dendan düşer dil galmaz,

Jana degse garrylygyň zäheri  
Zebun bolar göwün-göwde şäheri  
Goldan gider ýigitligiň bähari  
Kuwwat gider, dyz egiler, bil galmaz

Bir namardyň köp minnetli aşyndan  
Gol uzatma aýlanawer daşyndan  
Kerwen geçer beýik daglar başyndan  
Ezgen biter ýowşan biter ýol galmaz

Dilber göwnüm, bu jahanda kim galar  
Ol mekana giden gelmez, gum bolar  
Görkli ýüzüň görmez bolar, kül bolar  
Bagtymguly il, patyşa, beg galmaz.

diýip, Bagtymguly muny aýdan soň, Selimhoja efendiniň bir  
dogany, şatlyk, toý edip ýatyr diýip, hoş habar geldi.  
Selimhoja iki diwana sopusyny ýanyna alyp eýerdip, asta-akryn  
toýa geldiler. Görse zinetli ulu-öwüs toý bolup ýatyr.

Ýedi ýerde ak öý tutulan, garaly-akly goýun dünýäni gurşap  
ýatyr. Il agalary toýun toýlap, zowky-sapada otyrlar. Yrjy  
bek, Nurbek, Esenbek, Kürtbek, Batyr Hasan, Soltan Ahmet,  
Äralyhan, Merdogly Meýdan, Demirçi ogly Küwe, Gaýtmaz gara,  
Taýmaz beg, ak sakgal, gara sakgal goja-garrylary bilen jem  
bolup otyrlar.

Şonda Bagtymguly Selimhojanyň doganlarynyň toýun toýlap bir  
gazaı aýtdy:

Aga begler haýyrly bolsun toýuňyz  
Muhannes egdirmesin boýnuňuz  
Bir çopanda altmyş hatan goýnuňyz  
Şatly bilen haýyrly bolsun.

Eý agalar birge bolsun malymyz  
Birge bolsun namysymyz, arymyz  
Bir atadan altmyş agul hemmämiz  
Bir supraga gol uratsa barymyz

Onbaşimiz ekin-tikin eýlese  
Onbaşimiz aga sözün sözlese  
Otuzymyz duşmanymyz yzlasak  
Ary ýerde soltan bolsak birimiz

Taňrymy ýat kylyň otursaň-tursaň  
Muhammet ummaty bendesi bolsaň  
Hak zikiriň mydam dowamat kylsaň  
Şonda yrazy bolar ata-pirimiz.

Barçanyň hajasy Allaýarymyz  
Ymam agzam mezhep yslam dinimiz  
Atadan uludyr ustat pirimiz  
Ýigrimi alty yrym bolar pirimiz.

Hyýanat eýlemäň datly gardaşa  
Hyýanatly bolan bişer ataşa  
Nebsine uýan kişi derine düşe  
Hyýanatsyz soltan bolsun başymyz

Bagtymguly çekmesin muňly zaryny  
Supra ýaýyp düzüň hormat nanyny  
Hernä alla üçin beriň baryny  
Ahyr demde alla bolar ýarymyz.

diýip, Bagtymguly ýedi gije-gündiz Selimhojanyň doganlarynyň  
toýun toýlap, soň öz ussat iline gaýtmaly boldy. Ussat iline  
gelip bir aý boldular. Onuň durmuş mekany on bir hanyň ilidi.  
Taglymat ylymlaryny bilip, ylmy-şerabyn içip, atasyny,  
enesini, kowum-garyndaşlaryny sagynyp , öz ussat pirinden  
rugsat sorap, Bagtymguly bir gazal aýdar:

Alym atam, şirin dilli ussadym  
Rugsat berip dogry ýola gönderiň  
Aryşdan aşyrmýşam nala perýadym



Hormat bilen dogry ýola gönderiň

Pir ussadyň dogry ýoldan ötüren  
Ylym berip takyk ýoldan geçiren  
Abu haýat köwser suwun içiren  
Hormat bilen dogry ýola gönderiň.

Atam-enem amanlygyn bileýin  
Uly zyýarata togap gylaýyn.  
Deňim-duşum gardaşlarym göreýin  
Rugsat berip, bizi ýola gönderiň

Şükür bu gün meniň göwnüm hoş olup.  
Üç ýyldyr ilden ajyra daş olup,  
Ana haky gözi ganly ýaş olup  
Rugsat berip dogry ýola gönderiň

Oýandym örtendim ýerimden turdum  
Atam Döwletmämmet pirimi gördüm  
Kyrk çilten mejlisli söhbetde boldum  
Bagtymguly dogry ýola gönderiň,  
diýip, Bagtymguly muny aýdan soň, ussat piri munuň ylmy hak  
şeraby içenini bilip hem-de Bahaweddin pire gol berenine  
begenip, muňa razy bolup, iki sopusyny çagyryp alyp ikisiniň  
gaýtmagyna haýyr pata berip, Allaýara döwletli bol, il naýyby  
bolarsyň, Hudaýara bagtly bol, il diwanasy bolarsyň hem-de  
iliňize baryp wagyz-nesihatynyzy berersiňiz, baryň ýagşy ýola-  
diýip, uzadyp iberdi.

Bular ýola rowana boldy.

„Ýören adam näme görmez“ diýip aýdylany bar, indi habary Azady  
şäherinden eşidiň.

Bir gün il agasy, don ýakasy Janbek hanyň öýüne bir derwüş  
geldi. Ol haýyr saawat yzlap gelip, salam berip oturdy.  
Janbek han aýtdy:

Hoş geldiňiz, derwüş. Alyslymyňsyň, ýowuklymysyň?

Derwüş aýtdy:

– Ýowuklydyryn.

Janbek han aýtdy:

-Ikilimisiň, dörtlümissiň?

Derwüş aýtdy:

- Dörtlüdirin.

Ýene Janbek han aýtdy:

- Irlimisiň, giçlimisiň?

Derwüş aýtdy:

- Irli edim, ýykyldym turdum, ýykyldym turdym.

Onda Janbek han aýtdy:

- Ýykylyp turan kişä kömek gerek diýip, bir tulum altyn berdi.

Derwüş altyny alyp, ýola rowana boldy.

Indi habary Allaýar, Hudaýardan alaly. Bir näçe medet ýol ýöräp, geýden-geý aşyp, bir kerwene hargyşdy. Bagtymguly kerwenbaşynyň göwnüni awlap, kerwen nä kepde göçüp gidýän bolsa, biz-de ahyr demde şeýdip göçjekdiris, diýip, bir gazal aýdar:

Panydan bakyýa göçe-göç bolsa,  
Bu dünýäden göçe-göçe gidersen.  
Ajal janyň berip içe-iç bolsa,  
Jan ajygyn çeke-çeke gider sen.

Sypatyň saraldyp, meňziň solduryp,  
Jesediňden çykar janyň aýrylyp,  
Kowum-gardaşlaryň galar maýrylyp,  
Etegiňe kaka-kaka gider sen.

Bu dünýäde şat olmagyl her zaman,  
Janyňa ynanma durmuşyň güman,  
Ýaradandan geler saňa bir perman,  
Baryn taşlap çyka-çyka gider sen.

Dünýä kowan üçin saňa ýetdirmez,  
Iýdirmez-içirmez, abraý artdyrmaz,  
Guýrugyn çonkaýdar, saňa ýetdirmez,  
Ony kowup çyka-çyka gider sen.

Bagtymguly bu dünýäge uýumaňyz,  
Baky döwletiňden garap galmaňyz  
Ahyr demiňizde iman diläňiz

Baryn taşlap çyka-çyka gider sen  
diýip Bagtymguly muny aýdyp, ganymat-gaýgyny, dünýäsin terk  
edip, baky döwletin oýlap: hak söýen gullaryňa bu dünýä  
peýdaly diýip, bir gazal aýdar:

Pany dünýä sen üstüňe gelene  
Haka dürs gula, astyň peýdaly,  
Hak ýolun aňlaman zowkun görene  
Haçanda astyňdan üstüň peýdaly

Bir kerwende üç müň düýe bolandan  
Ulu Söýünhana uýa bolandan  
Altyn-kümüş kemer söýe bolandan  
Ah janym diýmedik saglyk peýdaly

Pany dünýä hiç bir kimsä ýetdirmez  
Guýrugyn çonkaýdar, bular tutdurmaz  
Dokuz tapanyňy üçden aşyrmaz  
Bäş gün ömrüň ötür saglyk peýdaly

Saglykda näme gerek sen gara maňa  
Özüňi ýat eýle, ölä bir doga  
Ynjytma pahyry, ýola sal, gara  
Gol ujundan teňňe beren peýdaly.

Bagtymguly bir-de ýalan sözleme  
Ýalan aýdyp rastyňy gizleme  
Gyýbat iýme, asyl dawa yzlama  
Çyn ýürekde iman nury peýdaly  
diýip aýdyp, ikisi dagdan-daga aşyp, ýol çekip gelýärler. Bir  
näçe medet ýol ýöräp, dünýäde bolan guşlaryň, gurtlaryň,  
keýikleriň saýasy bolan almaly baglaryna gelip girdiler. Bu  
bag herki bir janawerleri öz arzy-halyny sözleşip duran miweli  
bag eken. Bu ikisi bag saýasynda saýalap, ýatyp-turup, ýörejek  
bolan halda, bir ses eşitdiler. Şol wagt Bagtymguly: „Hakny  
ýat kylmasañ, galdyň arman içinde“ diýip herki bir guşuň  
hünärini beýan eýläp, bir gazal aýtdy:  
Pikir kyldym gökge, ýere  
Bu akyl jan içinde

Görgünjan alla diýer  
Etsiz uzgen içinde

Gider ýoluň bilmesineň  
Dagly ýolda ýörmeseň  
Hakny ýada salmasaň  
Galdyň arman içinde

Göwnüm aýdar hos olsam  
Iýsem-içsem joş olsam  
Gözellere duş olsam  
Ýatsam eýwan içinde

Ýere biten nehadatlar  
Gyzyl güller gök otlar  
Gapyl adam bu zatlar  
Göwnüm perman içinde

Barçanyň hojasy Alla  
Üç yüz altmyş öwlüýä  
Lük-lük okyr kulhualla  
Handan-mendan içinde

Torgaý okyr müň weýran  
Toty guşlar oňa şat  
Mömünler otdan azat  
Ahyr zaman içinde

Baýguş aýdar derdim bar  
Teswihim bar, güdüm bar  
Weýranada ýurdum bar  
Zary girýan içinde

Agsak aýdar pakyr men  
Gulluguma hakyr men  
Hakny ýa-da okyrmen  
Şany şabad içinde

Meçuç aýdar gider men

Gördüm, bildim ýeter men  
Bag saýada ýatar men

---

Garga aýdar garkyldap  
Üç agaçdan watan tikip  
Harman içinde ýatar men

Durna aýdar dür açar men  
Gyş Hindistana göçer men  
Bagdat suwuny ißer men  
Asmanlarda uçar men

Gökde laçyn deý pyrlanyp  
Belent dagdan geßer men  
Balalaryň derdinden  
Ýüregim gam içinde

Böri aýdar apar men  
Çöl meýdanda ýatar men  
Meniň işim çapar men  
Guýrugyndan gapar men  
Balalarym gaýgylanyp  
Ryzkysyn tapar men

Keýik aýdar haýbatym  
Dag içinde zinetim  
Balalarym rahatym  
Hergiz işi bitmesin  
Ojakbaşdan gitmesin  
Balalarymy atan kişi  
Myradyna ýetmesin  
Taňryny ýat kylyp  
Resuly hak bilip  
Bizi azat eýlesin

Bagtymguly pakyr men  
Gullugyňa hakyr men  
Gije pikir, gündiz zikir

Hakny ýatdan okyr men

Nebsi dünýä gaýgysyndan

Arzuw çekip otyr men

Alty agajyň saýasynda

Günüm girýan içinde

diýip, Bagtymguly muny aýdyp, Kürtbegiň iline gelip, sahawatly gartlary bilen geňeşdar bolup, söz açyp: „Eý gardaşlar biz baş gün haryýet gelen myhmandyr. Bir- birimize muhabbetli bolup, ajy-awy sözleşmäni, mähriban gardaş bolup ýörsek, ýoluňyz dogry, dinimiz bütin bolar. Hem-de: tekepbir, gybat, kastlyk, zulumlyk kylmalyň. Bu dördüsi bir gardaşdyr. Ol sözlerden ýyrak bolup, baky döwletden oýlap, atalar sözünü ýüze çykaryp, il içinde, il zergesinde ýörsek, sözün manyly, pataly bolar. Ili depip, tekepbirlik eýläp, ili söýmeseň, söýmän gitseň, başyň hataly bolar. Ýagşy bilen aman ýörseň-içen aşyň bal dadyr, ýaman bilen ýagşy ýörseň içen aşyň uw dadyr. „Ýaman bilen baş goşandan, ýagşy bilen daş daşy“ diýenleri. Goldan kuwwat, gözden görüw , başdan aň, bildenden güýç giden soň, dogan ganda , dost ganda, kowum ganda, oba ganda, il ganda diýip, Bagtymguly bir gazal aýdar:

Doklугyň çaykanyp ýykylsaň bir gün

Onda saňa dogan ganda, dost ganda

Damagyňdan sykyp, bagyrdar bir gün,

Kowum ganda, gardaş ganda, il ganda.

Ahyret alysdyr-ýoluň ýyragy,

Imanlynyň onda ýanar çyragy,

Minen aty onuň jennet pyragy

Ýagşy guluň rahatly hem onda.

Halal zurýat bolsa dogan tapylar

Haram zurýat bolsa gapyň ýapylar

Köpüniň köz bolup, oduň saçylar

Onda saňa rahat ganda gün ganda.

Zulumlyk eýleme müň min gardaşa

Kastlyk eýleýen ýoldan adaşa,

Öz başyna gazar çukur hem düşe,  
Ol ýowuza ýagşy ganda, ýol ganda.

Bagtymguly haka dogry sözläňiz,  
Haka şükür, sena bada eýläňiz  
Hakdan iman diläp, ahyr aýlaňyz  
Amal ganda bolsa, iman hem şonda diýip,  
Bagtymguly muny aýdan soň, Kürtbegiň hajy-hojalary, ýaş-  
ýuşlary hormat gylyp, Bagtymgulyny bek gaty söýdüler. Häli-de  
bolsa mysal sözüňi aýt, balam, gulagymyzda galsyn diýdiler.

– Eý gardaşlar, dünýä bir sary ýaňgaga mysaldyr. Gurulmyş  
ynsanyň amaly şonuň aşyna mysaldyr. Ýangagyň aşly bolsa,  
bazara salyp, satyp bahasyny alyp, bazarly bolup gaýtjaksyň,  
ýangagyň çüýrük bolsa, aşyň-halmanyň ýok, harjyň ýok, gury  
gaýtjaksyň. Ahyret şoňa mysaldyr, amalyň bolsa, bazarly  
bolduň, bir haryýet gelen myhmansyň-diýip, Bagtymguly bir  
gazal aýdar:

Çüýrük hoz eýlediň jahanyň köprün  
Bir humar bazardyr ötüp durupdyr,  
Çüýrük saman gyldyň mata bazaryn  
Köpgüne barabar satyp durupdyr.

Hak ýaratmyş alty günde dünýäni  
Ýokdan bar eýlemiş jümle ynsany  
Haryýet gelmişdir gelen myhmany  
Müň ölüp, müň bir dogup durupdyr.

Düzülmiş dünýäniň durmuşy ýalan  
Mähriban janlaryň gülleri solan  
Dünýäniň gurşawy bir gudrat ýylan  
Guýrugy başyna ýetip durupdyr.

Söz aýtsaň ýigide dogrusyn sözle  
Bu günüň hoş görüp, ertäni oýla  
Takdyr hem hudaýyň emri bile  
Dört barmak guýrugyn iýip durupdyr.

Owal şam, ahyr şam iliň erkany

Sürülmiş ynsanyň bolar mekany  
Onda gurlar amal söwda dükany  
Kimi gülüp, kimi ýyglaý durupdyr.

Bagtymguly aýdar rasyn size  
Ahyret bakydyr, amalyň düze  
Dünýäni gutarmyş ýedi kelpese  
Şol beýik ýylany ýudup durupdyr.

diýip, Bagtymguly muny aýdan soň, il-hojalary, ýaş-ýuşlary,  
saddyk ustadyňa diýip, magtaw berdiler. Muny eşiden ham-hars  
göwrelerini galdyryp, gulak saldylar-ýigidiň aýdan wagyz-  
nesihatyna, sözlerine. Şonda Bagtymguly: Il gardaşlarym,  
ahyret çyragymyz zinnetli hasyllarymyz, Adam ata, How ene,  
Bahaweddin pirlar, iki dünýä çyragy Muhammet Mustapa, Abu  
Bekir, Omar, Osman, Aly, Merýem ene, Äşe Patma, Seýit söýgüli  
gullar, Hemze Bähliwan, Talhy Zebir, Abdyrahman, Hasan-  
Hüseýin, dört müň dört ýüz ýaşan Lukman hekim, Huda söýen  
söýgüli-zinnetli hasylymyz alan patyşanyň, diýip, bir gazal  
aýdar:

Bu dünýä asyl pany  
Adam ata, Howa hany  
Dünýäni ýedi aýlanan  
Bahaweddin pirlar hany

Mekge zynaty ýaraşan  
Ýa rebbi bilen görüşen  
99 müň kelbe aşan  
Hak Mustapa ärler hany

Mekgede ýüz ýyl oýnaýan  
Jennetde gözi ýaýnaýan  
Yslam üçin jan gynaýan  
Ol Hemze bähliwan hany

Ozal gul bolup satylan  
Soňra zyndana atylan,  
Müsürde patyşa bolan  
Ol Ýusup pygamber hany.



Ebu Bekr ýollar açan  
Magrypet dürlerin saçan  
Din ýolunda dogry geçen  
Omar, Osman, Aly hany.

Arşyl Agla ýer dewrendi  
Melekler zar-zikir oýldy  
Hak Mustapa ony gördi  
Ol söýgüli Belal hany.

Dogry geçip dogry ýören  
Hak ýolunda mutyg bolan  
Merýem ene, Äşe Patma  
Seýit söýgüllü gullar hany

Haryýet durmuşyň güman  
Ýaradan hak bersin iman  
Talha, Zebir, Abdurahman,  
Huda söýen gullar hany

Ozal bu dünýäge gelen  
Hatam bilen ýoldaş bolan  
Kerbelada şehit bolan  
Ol Hasan-Hüseýin hany

Bagtymguly çekme arman  
Hakdan geler bir gün perman  
Ajala tapylmaz derman  
Dört müň dört ýüz ýaşan hany  
diýip, Bagtymguly muny aýdan soň, döwletli il agalary, türkmen  
begleri, salkynda saýalaýan gyz-juwanlary, garybyna  
muhabbetli, şepagatly bolsun diýip, nesihat-öwüdini berip,  
Bagtymguly bir gazal aýdar:  
Bir döwlet ilniň begi bolynça  
Döwletliniň gapysyndan ýöriňçä  
Bi aslyň hyzmatyndan ýöriňçä  
Asly begiň saýasynda il boluň  
Ýamany goý, ýagşylara göz aldyr

Ýagşynyň durmuşy hormatly güldür  
Gargyş alma zürýadyňy azaldar  
Akarda suw, ýa öserde ýel bolgul

Süleýman sen mura bir gulak goýgul  
Sözünü diňlegil, jogabyn aýtgyl  
Hekim bolsaň halkyň gün kibi çoýgul  
Çar tarapdan garap, halka il bolgul

Ýaman işdir öz nebsini beslese  
Akmaklykdyr özün ýagşa taşlasa  
Her bazarda rowaç bolmak istese  
Ýagşy, ýaman diýme, gün kibi çoýgun

Bagtymguly bardyr demiň hasaby  
Ir-giç ýiter gyrbyldanyň nesibi  
Kişi bolsaň, dogry eýle hasaby  
Ýagşy ýaman barçalara dil bolgun,

diýip Bagtymguly nesihat sözlerini aýdan soň, il begleri,  
hanlary bek gaty hormat kyldylar. Saýada ýüzüne perde tutup,  
salkynlap oturan gözellere tagzym gylyp, gözelleri ýüze  
çykaryp, Bagtymguly bir gazal aýdar:

Gözel bardyr gözellerden zyýada,  
Onuň hyzmatynda bolasyň geler,  
Edepli, ekramly mylaýym zada  
Onuň bilen ömür süresiň geler.

Gözel bardyr günde-günde görmeli  
Şol gözeliň zyýa zülpün örmeli  
Döküp hazynanyň baryn bermeli  
Onuň dileginde bolasyň geler.

Gözel bardyr uzyn bolar alkymy  
Garaňky gijede düşer ýalkymy  
Sözleýende hem sözleri bal kimin  
Dünýä malyn berip alasyň geler.

Gözel bardyr sirke basar saçyny

Eriner hem ýuwmaz gabak gaşyny  
Söýmez ulusyny, artmaz saçyny  
Onuň hyzmatyndan gaçasyň geler.

Bagtymguly syn gerekdir gözele  
Arzuwym bar täze Zülpun düzene  
Dünýä malyn harç et ýagşy gözele  
Ýamanyň ýanyndan gaçasyň geler.

Gözellere bu gazaly aýdan soň, uly-ulus agalary, ýyglyp, jem  
bolup, pir-atalardan uly nesihat, öwüt aluw bek ýagşy diýende,  
Bagtymguly ata nesihatyny aluw ýagşy diýip, bir gazal aýtdy:  
Berse ataň maslahaty  
Algyl bolan nesihaty  
Ýumşak sözle, gülme gaty  
Ojak orun saňa galar.

Ata maslahatyn alsaň  
Iliň zergesinde ýörseň  
Halal maslahatyň berseň  
Täji döwlet sende galar.

Berlen öwürdi almasaň  
Bilene gulak salmasaň  
Maslahaty hoş görmeseň  
Döwlet gaçar sende galmaz

Deň-deňi bilen bolar  
Şady-horram oýnap güler  
Ýaman hatyn, ýöremez at  
Araňzyň görkün alar

Ýaman goňşy çapar gaýta  
Ýykylsaň-da deper gaýta  
Senden aýyp tapar gaýta  
Başyňa bir bela bolar

Bagtymguly döwran sürer  
Şady-horram oýnap güler

Teçjaldan soň şeýtan iner

Oňa gara günler galar.

diýip, muny aýdan soň, ol döwürde dolup, doýup geçen, suprasyn düzeden han-begleri ýadyna alyp, Bagtymguly ýene bir gazal aýdar:

Bir sözüm bar diýsem şahy soltana

Dünýäde hormatly begler galmady

Döwletli beglerim supra düzene

Desterhan üstünde myhman galmady

Ygtybary ýokdur ýalany söýen

Dogrusyn kerri goýup, ýalana uýan

Ýetimiň, ýesiriň malyny iýen

Ýüregin ýel alan begler galmady

Galmady dünýäde ýagşy muhtabir

Dünýä baýlygyndan ýygypdyr köp zer

Aýdyp ötüp gitdi ol haýryl Beşer

Dogrulyk ýolunda ynsan galmady.

Halaýyk barçasý nebsi hor boldy

Zekiler gyryldy, dünýä dar boldy

Alymlar kitabyna zar boldy

Taňryny bir bilen ynsan galmady.

Müfti öz sözüne gylmady amal

Şerigat işine bermedi kemal

Halk içine düşdi hyrs atly kesel

Dogrulyk ýolunda ynsan galmady.

Bagtymguly aýdar taňryny tana

Munda oýnap gülen gardaşyň hany

Heýç ynanma bu ýalançy pany

Yllany bir diýen ynsan galmady.

diýip muny aýdan soň ynamsyz bir haryýet panydyr, ertir şat bolanlar, öýlän bolmady ertir gülenleriň agşama galmady, ajal ýetip, ýumulsa gözi, goý bu dünýäňe geldi-gelmedi, kyrk şähri puldan dolduran Karun gözi gumdan doldy, puldan doýmady-diýip,

olary mysal getirip, Bagtymguly bir gazal aýdar:

Köp ýigitler geldi geçdi jahandan  
Näçe men-men diýen begler galmady  
Gerdişi göç gahwa pelek elinden  
Ertir şat bolanlar öýlän gülmedi

Günden güne biçäre bu ajal haýat  
Bir beladyr hiç gutulmaz bu zynat  
Günden güne aşak düşen adamzat  
Ertir görenleriň agşam galmady

Bir görkli panydyr dünýäniň ýüzi  
Nesihatym eşit, diňle bu sözi  
Ajal ýetip, adam, ýumulsa gözi  
Goý bu dünýäge geldi-gelmedi.

Humaýun ýurduny saldyran Harun  
Dünýäni dört bölen hany Fridun  
Kyrk şähri gyzyldan dolduran Karun  
Gözi guma doldy, pula doýmady

Bagtymguly haýran her ýana bakar  
Hak emir eýlese, daşdan ot çykar  
Ýaman ogul doýsa ilini ýykar  
Ýaman ogul doýsa asyl gurmasyn,

diýip muny aýdan soň Bagtymguly: Her kimiň atasy öz uly  
piridir, ata-enä hormat gylyp lezzetleseň, bagy-bakjaň  
lezzetli bolar. Eger hormatlamasaň, janyň jepaly, başyň hataly  
bolar, bir gündelik myhmandyrys. Nädip eneňe bardyň, hak  
gudraty-emri bilen ýalançy panyýa geldiň-diýip, mysal getirip,  
bir gazal aýdar:

Owal atamyň bilinden suw bolup anama geldim  
Syzdyryp anama baryp, bir gatra gana geldim  
Anamda surat bolup, bir şirin jana geldim  
9 aý ana garnyndan inip jahana geldim  
Emip anam süýdünü gündelik myhmana geldim

Ýaradanyň gudrat bilen diş bile dahany berdi

Sözlemäge söz bilen, dahanda zypany berdi  
Göwnüm gidip her ýana, turdym, aýagym ýördi  
Bildiň ýakyn ýadyňy, gözüň dünýäni gördi  
Okyp görüp, kitap alyp, sen on ýaşa geldiň

On baş ýaşa baranda oglanlykdan saýlandyň  
Gyz geline meýil edip, göwün berip gülündiň  
Hakyň permany bilen ahyr bir gün öylendiň  
Ýigrimi ýaşa gelende bedew atyň saýladyň  
Bedew münüp syzgyryp, sürüp meýdana geldiň

Otuz ýaşa gelende, nuhyň bir algır şiri,  
Dünýä gamy başynda, köýüp ýörüp ýelip sen  
Ähli musulman bolanyň, ölinça halal iýer sen  
Kyrkynda towa eýläp, toba-tagsyr diýer sen  
Göwnüňi bire baglap, eziz subhana geldiň

Elli ýaşa baraňda dogrulykda bolar sen  
Baş wagtyňy düz okap, Haka şükür kylar sen  
Altmyş ýaşa baranda, gartlygyňy biler sen  
Nägadar hem gazansaň. Ahyr bir gün öler sen  
Eken ekiniň bişirip, orak ormaga geldiň

Yetmiş ýaşa baranda ganyň gaçar ýüzüňden  
Ak dişleriň dökülip, söhle gider gözüňden  
Kuwat senden aýrylyp, güýjüň gider dyzyňdan  
Segsen ýaşa baranda göwnüň geçer özüňden  
Gider bolsaň dünýäden, ýakasyz dony geýdiň

Bagtymguly bähnetdir her kim togsana ýetse  
Hiç kim oňa haýran bolmaz, ajal ýakaňy tutsa  
Ahyr boljagyň soldur, teniň ýer bile ýatsa  
Ynanjy gazansaň, ýoluňy rowan etse  
Işik-tüýnügi ýok, garaňky jaýa gitdiň  
diýip, Bagtymguly muny aýdyp, dünýä ýaraşygymyz, ahyret  
çyragymyzy alan, zinetli hasylymyzy alyp, ýaraşygymyzy  
solduran panysyň diýip, ýene bir gazal aýdar:  
Ha ýaranlar musulmanlar

Sen ozal dan ýalan dünýä  
Töwesdiň ömrüm gutardyň  
Jana talaň salan dünýä

Kime görkezdiň peýdany  
Görmedik suwda-zyýany  
Näçe-näçe Süleýmany  
Täji tagtyn alan dünýä

Kimdir senden güler gider  
Ýürek bagryn diler gider  
Saňa gelen ýyglar gider  
Kimdir sende gülen dünýä

Kimseleri girýan etdiň  
Didelerini girýan etdiň  
Ýürek bagryn birýan etdiň  
Şeýle derde goýan dünýä

Bagtymguly many saçar  
Her kim öz kysmatyn içer  
Saňa gelen durmaz geçer  
Kimdir sende galan dünýä,  
diýip muny aýdan soň, Bagtymguly geçen mähriban günlerini  
essine alyp, hazan ýeli barsynyň gülün soldurjakdyr. Allaýar  
gardaşym, okyp alym bolsa, şeytan boljak edi taňry men diýip  
ýören Şeddat galjak edi. Ömrün satyn alsa, Karun aljak edi,  
ynamsyz haryýet gelen dünýedir diýip, bir gazal aýtdy:  
Gulak goýuň asyl sözüň beýany  
Hazan bostan gülüň ýoldy-da gitdi  
Dünýäniň hiç kime ýokdur ynamy  
Ýer bagryna dartyp baryny ýuwtdy

Habardar bol sagyň bile soluňdan  
Aýryldyň iliňden arka dagyňdan  
Bir gün aýra salar seni bagyňdan  
Bir bişen miwäňi ýoldy-da gitdi

Bu dünýä ynanan owal şat bolar

Aga-ini, dogan-gardaş ýat bolar  
Hazan ýeli degse, ýanmazdan solar  
Açylan täze gül soldy-da gitdi.

Okyp alym bolsa, şeýtan bolardy  
Taňry men diýip ýören Şeddat galardy  
Ömrün satyn alsa Karun alardy  
Janlary jähennem düýbüne gitdi

Bagtymguly aýdar magnasyn saçyp  
Halyl gurban etdi oglundan geçip  
Musa gutulmady ajaldan gaçyp  
Barysyn aždarha, gara ýer ýutdy,  
diýip, Bagtymguly muny aýdan soň, bir näçe medet ýol ýöräp,  
dalyp -aryp, ajpgyp Azady şäherine ýetdi. Ol iliniň ak sakgal  
magraç gartlary, sylagly-hormatly ýigitleri garşy çykyp,  
göterip alyp köp söýdüler. Şonda Bagtymguly owal dünýä inip,  
doýup-dolup geçen, dört müň dört yüz ýaşan Lukman hekimiň  
bedew atly han sypatly Rüstem Pälwan, üç yüz on üç mürseli  
bilen hak Resuly goýmadyk pany dünýä sizi-de, bizi-de alar  
diýip bir gazal aýdar:

Dört müň dört yüz ýaşan Lukman hekimiň  
Teni gara guma batdy, ýaranlar  
Bedew atly han sypatly Rüstemiň  
Ajal ýakasyndan tutdy, ýaranlar

Ýusup dogrusynda Ýakup ýanynda  
Synasy bagrynda derdi janynda  
Gadryn bilmedikler boldy ýanynda  
Ýusuby gul diýip satdy ýaranlar

Äleme höküm etdi Isgender Soltan  
Ajal tasbyryna tapmady derman  
Tagtyn ýel göteren hökmi Süleýman  
Galmady dünýäden ötdi ýaranlar

Üç yüz on üç mürsel galmady biri  
Hany Hasasy Süleýmanyň weziri



Hany hak resul hem hakyň Şiri  
Gara ýer enesi ýutdy, ýaranlar.

Bagtymguly aýdar gapyl oturmaň  
Gara janyň gaýgy bilen ötürmän  
Ýalançyny hasrat bilen ötürmän  
Bir pasyl döwrandyr ötdi, ýaranlar.

diýip, muny aýdan soň, magraç garrylary sylagly ýigitleri hoş  
görüp, Bagtymgulyny göterip alyp, köp söýüp, dünýä zinetimiz  
il ýaraşygymyz, hoş sapa geldiňiz diýip, şady-horram boldular.  
Ol zamanda Bagtymguly dünýewi mynasyp sözleri terk edip, baky  
döwletden söz açyp, aksakal magraç gartlaryň göwnüni awlap,  
ýaşlaryna tertip öwüt berip bolanyndan soň, size toba  
tapylmaz, gapyňyz açyk dur ekeni, toba gaýdyňyz diýip bir  
gazal aýdar:

Gapyňyz açykdyr, işik ýapylmaz  
Eý janlarym, estahpara gaýdyňyz  
Ölenden soň size toba tapylmaz  
Eý janlarym, estahfara gaýdyňyz

Elip bilmedigiň işi harapdyr  
Bi sena dilinde haýyrly kebapdyr  
Jum jomart, ha, hemze dilde gaýratdyr  
Eý janlarym, estahfara gaýdyňyz

Bir elip ýigitlik, garry dal budur  
Gözüň derýa, kirpikleriň sal budur  
Ajál gany, kerwensaraý ýel budur  
Eý janlarym, estahfara gaýdyňyz

Estahfar diýeniň elipdir başy  
Rişwet iýeniň haramdyr aşy  
Gözüne görünmez kowmy gardaşy  
Eý janlarym, estahfara gaýdyňyz

Estahfar diýeniň alty harply  
Ezraýyl haýbatly geler zarply  
Gylyçdan ötgürdir syraty howply

Eý janlarym, estahfara gaýdyňyz

Ol zamanda seniň synagyň geçer  
Magryfet eýlese dürlerin saçar  
Söýgüli guluna gapysyn açar  
Eý janlarym, estahfara gaýdyňyz

Bagtymguly özi bersin döwleti  
Ybrahym Halylyň boluň milleti  
Ýatlaňyz taňryny, Resul ymmaty  
Toba tagsyr, estahfara gaýdyňyz,  
diýip, muny aýdan soň magryfet garrylary, sylagly ýigitleri  
munuň aýdan sözüne kanagatlanyp, güler ýüzli, şirin sözli,  
zinnetli-muhabbetli sözüne aşyk bolup, saddyk ustadyňa  
diýende, Bagtymguly bir gazal aýtdy:  
Munda tagat eýlemeseň  
Onda rahat hergiz olmaz  
Ýaradanyň hak bilmeleş  
Eden tobaň kabul bolmaz.

Ýaradanyň ýada alyp  
„Men garyp guluň“ diýip  
Toba tagsyr alla diýip  
Öleş imanyň aýrylmaz.

Bir garybyň sözi ýörmez  
Gülüşerler, orun bermez  
Diňleseler gulak salmaz  
Deňlikde kemal tapylmaz.

Men diýip sen söýleşeň  
Men diýip sen oýlasaň  
Baş wagtyň terk eýleşeň  
Kalbyňda iman tapylmaz

Akyl hem bir syrdaşdyr  
Amanat janyň ýoldaşdyr.  
Haýa, iman bir gardaşdyr  
Nurly çyragy aýrylmaz.

Bir haka ýalbar, şükür kyl,  
Ömrüň öturme, tagat kyl  
Baky döwletiň özüň kyl  
Bir dileksiz kemal galmaz

Bagtymguly dogry ýörseň  
Söýüklü ummady bolsaň  
Dogry geçip, dogry ölseň  
Diliňden iman aýrylmaz  
diýip, muny aýdyp zowky-sapada boldular hem-de Azady şäheriniň  
agalary, Janbek hanyň sylagly, hormatly türkmen il-dilberleri:  
Arçybeg, Gurtbeg, Nurybeg, Esenbeg, Äralybeg, Merdogly Meýdan-  
il dilberleri jem bolup, bu iki ýigide şatlyk toý tomaşa edip,  
bu iki ýigidi gutladylar. Bökeler göreşdirip, bedewler  
çapyşdyryp, zinnetli toý etdiler. Şonda Bagtymguly baky  
döwletiň atynyň tarypyny size beýan gylaýyn,-diýip bir gazal  
aýtdy:

Byrak atyň tarypyny söýläýin  
Adamzada meňzär ýüzi Byragyň  
Möminler, pyragyň waspyn söýläýin  
Arap dilde sözlär dili Byragyň

Alma röwşen berer ýüzüniň agy,  
Dodakdan syçrar nurly çyragy  
Ýaşyl züberjetdir iki gulagy  
Daň ýylдыza meňzär gözi Byragyň

Ýylдыrym dek geçer tuýak kakyşy  
Sygyr sypatlydyr göwde bitişi  
Zikri Ahmetdir ýüreginiň aşy  
Ýörende al öwser ýeli Byragyň

Rahmet nuryndan doludyr içi  
Gyzyl ýakutdandyr maňlaýnyň saçy  
Eşekden uludyr gatyrdan kiçi  
Al öwser ýörende nury Byragyň

Hak rahman rahym emr eýledi

Hakyň emrinden Jebraýyl indi  
Gözünden ýaş döküp byrag ýygldy  
Muhammet dilinde zikri Byragyň

Bagtymguly aýdar alhamdililla  
Döwlet bakysyny özüň ber alla  
Minen ony Ahmet ibni Abdylly  
Dilinde Zikri Ahmet Byragyň

diýip muny aýdan soň, Ahmet üçin Byrag atyň ot iýmän, suw  
içmän, muňly-zarly duranyny hak subhana we tebarek kamil  
gudraty bilen bilip, Jebraýyly emr gyldy: „Byragy ýyglatma,  
söýgülisine goş hem-de maňa gelsin, bizi görsün, kaml gudraty  
bilen arşyma seýil eýlesin hem görsün bizi, diýip söýüklü  
guluna emr boldy. Bagtymguly bihruf we labyz sözleriň manysyny  
size beýan gylsyn, diýip saz bilen bir gazal aýtdy:

Jennetde bar gulum, bizlerden bir emr,  
Bir mursah täç al bir külle kemer  
Hem dahy lal bir pyras ötüp mugtabir  
Byragyň ýygldygy Ahmet üçindir.

Kyrk müň Byrag atlar jennetde heman  
Içinde bir Byrag muňly zar güman  
Hak Muhammet Ahmet üçin arzyman  
Byragyň ýygldygy Ahmet üçindir.

Içinde bir Byrag hem ýyglar gaty  
Muňly-zary köýdir, ýokdur takady  
Iýmez-içmez, bolmaz heýç-de rahatly  
Meniň muňly-zarym Ahmet üçindir.

Aldy Jebraýyl Byragy ol zaman  
Täji nab Ahmede ýetişdi heman  
Arşyma seýl eýle ýa Fahry jahan  
Dünýäniň düzülşi seniň üçindir.

Söýüklü guluna döwletin berdi  
Ýedi gat asmany seýran eýledi  
Asmanda melekler ybadat gyldy

Dilinde zikri nury Byragyň

Ol Habybyma aýt minsin hem ony  
Arşyma seýil eýlesin hem görsün meni  
Söýdügim gelsin gutlaryn hem ony  
Dünýäni düzdügim onuň üçindir

Diýdigim Mahbubym, Matlubym meniň  
Söýdüň jan ile mahmudyň , seniň  
Bihuruf lafz gyl dilegiň seniň  
Dünýäni düzdügim seniň üçindir.

Ýa ylahym Hezretimden hajatym  
Neçik haly geçer garyp ymmatym  
Ymmat üçin köpdür meniň fyrkatym  
Meniň ýygldygym ymmat üçindir.

Gel Habybym saňa aşyk bolmyşam  
Jümle halky saňa bende gylmyşam  
Herne myradyňy kabul gylmyşam  
Dünýäni düzdügim seniň üçindir.

Bagtymguly bendesine özi ýar  
Günähim ýalkasyn hak özi Jepbar  
Siz hakyň habyby Ahmedî Muhtar  
Ahyret sapasy seniň üçindir.

diýip, muny aýdan soň, il-agalary, il begleri jem bolup,  
bulary gutlap, toý-tomaşa edip, bu iki ýigidi ýüze çykaryp,  
Allaýary ýurda halypa kazy etdiler. Bagtymguly il diwanasy,  
ile muhabbetli bolup, göwün-göwünden suw içip, gaýgylar  
serinden geçip, döwletli gul myradyna ýetip galdy.

Biz-de ahyrky ýaryşda myradymyza ýeteris diýip, doly il-halkyň  
içinde öz göwnüni özi keri urup, baky döwletini oýlap, bir  
gazal aýdar:

Göwün ne iş bitirdiň, gezdiň jahan içinde  
Doýmaz gözüň dünýäge, ýüregiň gam içinde  
Abat diýip, gol uzadyp, düýbi weýran içinde  
Ten toprakdyr aňlamaz, jöwheri jan içinde

Düşdüm topraga ýarap, galdy ýegsan içinde.

Dünýä üçin ýuwarsaň, tä içinde adam bardyr  
Doýmaz gözüň dünýäge, menje-menje gum bardyr.  
Bu zamanda adamzat, senden gapyl kim bardyr  
Soragy hak, sowaly çoh iki melek hem bardyr  
Ölenden soň toba ýokdur, galdyň arman içinde

Ýa ylahym sen saklagyl, bu gorkunçly ýollardan  
Sagy-soly çöl ýerden, suw akmagan ýerlerden  
Göwün dünýä yşgyndan, haram sözlär dillerden  
Men bir ajyz bende men, Kemine men gullardan  
Ejالاتda goýmagyl, ýagşy-ýaman içinde

Bu dünýäden ol dünýä baran barda gelen ýok,  
Diri, öli halyndan, habar-hatyr alan ýok.  
Ýalançynyň penasy ýok, diýsem ýalan ýok  
Akyl ediň, gardaşlar, könelerden galan ýok  
Dünýäge bil baglaýan, galdy arman içinde.

Bagtymguly aldaýur gahwa pelek bezenip  
Göwnüňe maýyl bolma, oňa garşy gezenip  
Nä parahat ýatyrsyň, el-aýagyň uzadyp  
Ajal ýörer yzyňdan, okyn-ýaýyn gezenip  
Gury gelip, boş gitmegil ahyrzaman içinde.  
diýip, muny aýdanson, ol agalary, söýüklü ýigitleri,  
akylsyzlary akyl alyp, söze pähim etdiler, hem-de il-halkyň  
içinde pendî-nesihat, öwüt berip, bir gazal aýdar:  
Hezzet hormat sen etmegil  
Görüm görülmegen ýerde  
Akylly bolsaň, söz açmagyl  
Nowbat berilmegen ýerde

Hormat gyl, ýagşy unutmaz  
Gury agaja ýaprak bitmez  
Akylly är kine tutmaz  
Hulky söýülmegen ýerde

Harç eýleseň hara döner

Gül açylsa zara döner  
Hyzmat etmek hara döner  
Gadryň bilinmegen ýerde

Bir ýagşynyň dady galar  
Ilde ýagşy ady galar  
Ýaman özün bela salar  
Akyly çekmegen ýerde

Baky döwletiňi ýatla  
Goç ýigidiň sözün hakla  
Bagtymguly diliň sakla  
Habar soralmagan ýerde,  
diýip, muny aýdan soň, il agasy, don ýakasy, gahryman il  
gadryn bilen, sözünü ornunda sözläp, atadan, babadan beglik  
etmedik kişi Soltan bolup, il gadryn bilermi? Ol kanagatly  
türkmen ýigitlerine garap, haryýet düzülmüş dünýäge aldanmaň  
diýip bir gazal aýdar:  
Däli göwnüm ýalançyga aldanmaň  
Jan diýmeklik bilen jenan bolarmy  
Sözi öz ornunda sözläp bilmedik  
Adam diýen beýle ynsan bolarmy.

Bir eşiden sözün tamam tutmaýan  
Göwher alyp bazarynça satmaýan  
Atadan-babadan beglik etmeýen  
Soltan bolup, il gadryn bilermi

O nädir ki ýigit göwnün bozduran  
Şeýtan bolup, dogry ýoldan azdyran  
Hatyn sözün öý arada gezdiren  
Onuň ýüreginde iman bolarmy.

Asyl sowgat alan ata-eneden  
Haýa bilen durar, çykar ornundan  
Ulusyna hormat gylar pyglyndan  
Mundaý gözəl-arwat ilde bolarmy.

Ergenekden gaýyr-gaýyr, ýüzün örtmez

Ulusyn sylamaz, dilini tartmaz  
Bihaýa, biedep, myrada ýetmez  
Ol gözelde asyl hormat bolarmy.

Bagtymguly aýdar bu sözüm hakdyr  
Kitap gören kişi manydan dokdur  
Taňla, mizan çeker, bu dem hem ýokdur  
Lap eýlän ýigitler puşman bolarmy.

diýip, muny aýdan soň, Bagtymguly bir tarapdan türki, parsy  
eserinde, edebiýatynda bolan bolsa, ikinji tarapdan türkmen  
edebiýaty uly öwüs bolup, halk arasynda, söz ýaryşyna alyp  
bardy. Söz ýaryşynda täze muhabbetli gözelleri-de ýigit  
zergesine goşup. „Yspyhanda gurlan ýaýy gözel sen“ diýip bir  
gazal aýtdy:

Gök hanjary gökden ýere inende  
Güne garşy dogan aýym gözel sen  
Gunça gülleriňden posa alanda  
Yspyhanda gurlan ýaýy gözel sen

Saçbagyň ujunyň simdir işmesi,  
Ýollaryň daglydyr, gyndyr aşmasy  
Agzyň aby-haýat, zem-zem çeşmesi  
Aýnalbaky suwnuň laýy gözel sen.

Gyzyl diýsem gyzyl, al diýsem-al sen  
Hindistanda şeker Bulgarda bal sen  
Lamelip çekilmiş bir serwi dal sen  
Ýusup Züleýhanyň taýy gözel sen.

Her kim güýçli bolsa oňa pir diýrler  
Dertli guluň dermanyny bir diýrler  
Gawunyň ýagşysyn şagala iýdirler  
Bagtly bendäniň taýy gözel sen

Owazyň çynma-çyn daglar aşmasy  
Seni görenleriň akly çaşasy  
Hindistanyň reňgi gyzyl, çüýşesi  
Şasenem sypatly mahy gözel sen.



Bagtymguly hakdan syryň gizleme

Il içinde bir-de ýalan sözleme

Ozalda, ahyrda ikam gözleme

Bagtly bendäniň taýy gözel sen.

diýip, muny aýdan soň, il agalary, sahatly baýlary, sylagly ýigitleri türkmen milletiniň mysalynda güman bir söz bardyr, tylla şekerden datly näme bardyr diýdiler. Onda Bagtymguly aýtdy: Gelen myhman bilen sözleşip, gülşüp oturan jan bardyr diýdi, ýene-de uly öwüs garrylary sorady:

– Balam, bir ýagşydan ýaman bolarmy, ýamandan ýagşy dörärmí?

Onda Bagtymguly aýtdy:

– Bir ýagşydan ýaman boldy (çykdy) diýse ynanmaňyz. Bir gün eder atlygyn. Bir ýamandan ýagşy boldy diýse ynanmaňyz. Bir gün eder itligin.

Soň Bagtymguly ata-ogul, töreçi, köldöleňe synçy, biasyl, bigaýrat ýigidiň bahasyny ýüze çykaryp, bir gazal aýtdy:

Eý agalar, bir bigaýrat ýigide

Müň ýaman söz aýtsaň janyna degmez

Bikär şyh alan beýhuda zalyma

Perizadyň gylan näzine deňmez.

Jellat geldi jan almaga dalaşyp

Syýa zülpi dal gerdene dolaşyp

Juwan bardyr atlaz geýse ýaraşyp

Juwan bardyr geýen donuna degmez

Ogul bardyr gaýypdan hasyl inderen

Ogul bardyr ata göwnün dyndyran

Ogul bardyr duşman boýun syndyran

Ogul bardyr gyrynak gyzyna degmez

Bedew münüp keşter eder men jahany

Altyndan myhy kümüşden naly

Bedew bardyr müň tümene bahaly

Bedew bardyr ýapan juluňa degmez

Bagtymguly aýdar bu sözüm sözdür

Bilmedik nadana gury owazdyr

Adam bardyr müň tümen iýdirseň azdyr

Adam bardyr iýen nanyna degmez  
diýip, muny aýdan soň, baýlary sahawatly, garrylary  
muhabbetli, ýigitleri haýaly-zinetli, garyba myhabbetli bolup  
ýaşap geldiler. Bagtymguly: arap atly goç ýigidiň goly ýokly  
bolmasyn, ýokly bolsa, dogan-gardaş ýat bolar diýip, bir gazal  
aýdar:

Goç ýigidiň goly ýokly bolmasyn  
Ýokly bolsa dogan-gardaş ýat bolar  
Gaçar agaň-iniň bilmez gadyryň  
Ony gören duşmanlaryň şat bolar.

Sabyr eýle, sabyrly gul şat bolar  
Ýaman ogul atasyndan ýat bolar  
Gybatçynyň gazanany at bolar  
Nadanlaryň ýürekleri mat bolar

Kişiden dilegim hiç möýmüň bitmez  
Bir dost öýüne barsaň, merhemet etmez  
Märekede aýdan sözüň tutulmaz  
Diňlemezler, gury sözüň mat bolar

Garyp aýak ýalaň, kendir guşakdyr  
Märekede barsaň ornuň aşakdyr  
Garyp at münüp ýörse eşekdir  
Döwletliler eşek münse at bolar.

Bagtymguly, şükür eýle hudaýa  
Ölüm barabardyr şaha gedaýa  
Aklyň bolsa, sabyr eýle belaya  
Sabyrly, gul bara-bara şat bolar.

diýip muny sabyrly guly myradyna ýetirip, uly öwüs pirinden  
rugsat alyp, ýüze çykan meýdanda doly boljagyn, bigaýrat  
ýigidiň iş bitirmejegini ýüze çykaryp, hünärsiziň öz aýbyn  
ýapmajagyn ýüze çykaryp, mysal getirip, Bagtymguly bir gazal  
aýdar:

Goç ýigidiň ady çykmaz  
Döwletli, şaýy bolmasa  
Bigaýratly iş bitirmez

Ýemigi doly bolmasa.

Görüm-görelde almasa  
Hünäri şaýy bolmasa  
Dal gylyç, bedew münmese  
Akyla gelmez, däli bolar

Bolmasa onuň zurýady  
Ölende tutulmaz ady  
Synasynyň ýanmaz ady  
Ylahym özi bermese.

Algyr guşlar awa çykmaz  
Hünärsiz öz aýbyn ýapmaz  
Märekede orun tapmaz  
Başda akyly bolmasa

Gonmak täze ýurda ýagşy  
Haly düşek törde ýagşy  
Ol ýigitler görde ýagşy  
Başynda gowga bolmasa.

Bagtymguly bolsa başly  
Hiç gaýtmaz ötgür gylyçly  
Dözenler duşmany güýçli  
Dosty wepaly bolmasa.

diýip muny aýdan soň, ýaman bilen ýagşynyň arasyndaky aýyrmany  
ýüze çykaryp, ýamanyň goluna ýetse, algyr baz saklap bilmez,  
onuň gadryny nä bilsin diýip, Bagtymguly bir gazal aýdar:

Bir ýaman adama ýetse algyrbaz  
Saklap bilmez onuň gadryn nä bilsin  
Bir çopan eline düşse almaz daş  
Çakmak daşdyr diýer, gadryn nä bilsin

Baýlara ýaraşar haýry-sahawat  
Ýoksula laýyk sabry-kanagat  
Eşek münen oğla ýetse bir bedew  
Sürer-çapar, onuň gadryn nä bilsin.  
Kamil bolmaz ol şerbetden içmeýen

Aňlap bilmez manysyny saçmaýan  
Mejnun bolmaz iş başyna düşmeýen  
Perizat Leyliniň gadryn nä bilsin

Dynçlygyň gadryn bilmez armaýan  
Beglik diýip bolmaz berim bermeýen  
Çölde açlyk muşakgatyn görmeýen  
Öýde aşyň, nanyň gadryn nä bilsin.

Adam diýen bir ykrarda durmasa  
Ýazyň gadryn bilmez sowuk görmese  
Ördek, sona, gazlar çöli görmese  
Serçemenli gülüň gadryn nä bilsin

Bagtymguly aýdar hem hemdeme  
Geliň şükür edeli dostlar bu deme  
Sözlände söz gadryn bilmez adama  
Müň mana söz aýtsaň, gadryn nä bilsin,  
diýip, muny aýdan soň, Bagtymguly sözüň aýtsaň biljege aýt,  
bilmeze aýtsaň lezzeti ýok, ýaman bile ýagşy ýörse, ol  
ýagşynyň hormaty ýok, diýip ýene bir gazal aýdar:  
Ýagşy bile bolsaň goňşy  
Işiň zowky-sapa bolar  
Ýigitlikde kylsaň toba  
Köp derdiňe doga bolar

Ýaman goňşy çapar gaýta  
Ýykylsaň-da deper gaýta  
Senden aýyp tapar gaýta  
Başyna bir bela bolar.

Men gözel diýip söýüne  
Rehim etmez dogan-dogana  
Kellesi meňzär sogana  
Her ne bela şondan geler

Zamana ýakyn gelende  
Parhy bolmaz ýalan çynda  
Hak kanagatyn alanda

Biasyl binowa bolar.

Bagtymguly söz dilinde  
Namysyn bermez elinden  
Höwes etmäň gyz-gelinden  
Ýyl-ýyldan bihaýa bolar  
diýip, muny aýdan soň, Bagtymguly dok bile ajy ýakalaşdyryp,  
janymyzyň alan panysyň, diýip, bir gazal aýdar:  
Dok dalaşar ýüpek mahmal geýmäge  
Geldim, gözel zatdyr dony bolmasa  
Aç dalaşar gury nany iýmäge  
Müşgildir öýünde uny bolmasa

Hasył umydy bar ekin ekene  
Bu işler mälimdir mähnet çekene  
Ýalaň aýak basmaz, dözmez tikene  
Neýlesin geýere göni bolmasa.

Ýigitlik gyzył gül, yşarat eýlär  
Başyna ýa geler, ýa gelmez oýlar  
Dişine nan tapmasa, çäresiz neýlär  
Müşgildir suprada nany bolmasa

Akylsyzlar iş ahyrna garamaz  
Gury agaçdan asla miwe döremez  
Agyr mejlislerde çopan ýaramaz  
Neýlesin oturmaga orny bolmasa.

Bagtymguly söýmez jydaly jeňe  
Ahyret azm etdi köp dosy deňe  
Bir edip ýigidiň dal boldy sünge  
Müşgildir teniňde janyň bolmasa  
Soň hormatly aksakal magraç garrylar bu sözleri eşidip, uly  
pikirde, oýda boldular. Bagtymguly: zaman gelip geçjekdir:  
gözleri otly, ýürekleri dertli bihaýa ynsan, ölüsine  
hormatsyz, ýaşlary kanagatsyz, ýürekleri muhabbetsiz, oturyş-  
turuşlary özlerine dogry, dünýä howara, ahyret parhyn bilmez,  
halal-haramy aýyrmaz, diýip, bir gazal aýdar:

Ha ýaranlar şol zamanda  
Gözde gubar dert köpeler  
Bolmaz ynsap ýüreginde  
Adam iýen mert köpeler

Ýat etmeýen ahyredi  
Dadalar haram lezzeti  
Dünýä üçin anty-şerti  
Parhyn bilmez mert köpeler

Akylly bolsaň söz pähm et  
Ýyl-ýyldan köpeldi mähnet  
Bir-birine edip töhmet  
Nägöýä şerbent köpeler

Jahyllygyň günü azdy  
Birsin görüp biri azdy  
Hak işini nähak düzdi  
Işi bimaza, söz köpeler.

Bagtymguly bakyň ýola  
Gulak goýuň arzy hala  
Iller meňzäp goýun-mala  
Ony iýjek gurt köpeler

diýip muny aýdan soň, aksakal magraç garrylary toba-tagsyr,  
diýip, zinetli ýaşlary tomaşa-taňa bakyp, haýran bolup, geljek  
işlerine akyl eýesi bolan ýigitler güman bolup, onda pikirde  
boldular. Ol-da bir dünýäniň dar zamany ahyret alamtalary göze  
görünjekdir. Günbatardan gün dogup, toba gapysy ýapyljakdyr,  
dünýä haryýet gelen bir ýaşawdyr, diýip ahyredin ýatlap bir  
gazal aýdar:

Bir gün ol günbatardan belli meşhur gün dogar  
Ýüzi mahytaban dek bilekleri gandyarar  
Bilmez adam başyna çoh muşakgat iş geler  
Şol muşakgat belalary öz içinden hem dörär  
Agzyn açyp aňdarha dek belalary köp durar

Her kim öz kysmatyn görer, onda hallar başga bolar

Dünýä üçin mal ýygynlar, kim gazanar, kim iýer  
Barysy hem senden galar, barçasyny alla biler  
Iýmit iýen ýigitlerne renji mahnet köp bolar  
Aždarha dek zährin saçan ýigitleri köp bolar.

Ýaradanyň permany, janyň köpdür armany  
Görüş Hüseýin Mürzäni, dünýäniň bir zamany  
Hak ýazar arzany, ýada almaz subhany  
Şeýtan bolar ynsany, bolmaz onuň zamany  
Ýere urup lertzany Esrapyldan üýn durar

..... .  
Dünýä ahyry bolan soň bar ynsany alansoň  
Teçjal dünýä inensoň, sazy söhbet guransoň  
Özün halk bilensoň, dünýä erkin galansoň  
Dönüp käbä baransoň, arwah bilen jyn oýnar.

Gelen sen dünýä haryýet, ol zaman bolmaz hormat  
Herne çekersen ezýet, Bagtymguly eý heýhat  
Ruzy magşar kyýamat eýa kaziýa almahat  
Barça işleri gandyrrar.....

diýip, Bagtymguly muny aýdan soň il hoja, garry gartlary,  
herki bir gelen gününe şükür edip, dolup-doýup geçen il-  
agalary şat şadymanlyk bilen myratlaryna ýetip galdy.

Soňy.

---

*Öwüs-dürli öwüsgin atýan.*

*Alfutüf-örän*

*Sohta-sopy*

*Afat-örän*

*Zahyr-gowy*

*Zekiý-ýiti zehinli*

*Talfynyp-dalmynyp*

*Essine düşmedi-ýadyna düşmedi.*

*Magtaw öwgi*

*Gartlary-garrylary*

*Muhtaç-mätäç*

Asta-akryn-ýuwaş ýuwaşdan  
Zinetli-owadan  
Supra-saçak  
Derim-çuň  
Ussat ili-bu Selimhoja ussadyňyň ilidir ýurdudyr.  
Sagynmak-göresi gelmek  
Hudaýar-Magtymgulyňyň özi bolsa gerek  
Uzatmak-ugratmak  
Ýowuk-golaý, ýakyn.  
Hargyşmak-duşmak  
Gart-garry  
Haryýet-wagtlaýynça  
Ýyrak-daş, alys  
Uw dadyr-awy ýaly bolar  
Görüw-görmek  
Ganda-nirede  
Ýaňgak-hoz  
Saddyk ustadyňa-  
Magtaw-öwgi  
Keri-yza, gaýra  
Muhtabir-ygtybarly  
Haýat-durmuş,ýaşayyş  
Zynat-bezeg  
Gurmak-ýaşamak (doglan çaga barada)  
Ana-ene  
Essine almak-ýadyna düşürmek  
Dalmak-ýadamak  
Magryfet-bilimli ylymly  
Bökeler-pälwanlar  
Züberjet-gymmat baha daş  
Tuýak-toýnak  
Magmud-Muhammet  
Lafz-söz  
Fyrkat-gaýgy gam  
Keri-yza  
Menje-penje  
Ejalat-rugsat



*Algyrbaz-algyr guş*

*Binowa-garyp*

*Nägöýä şerbent-aýdylmaýan erbetlik*

Çapa taýýarlanlar: Sapar KÜRENOW, Şabanaly JUMAÝEW,  
Döwletmyrat ÝAZGULYÝEW. Halk döredijiligi we rowaýatlar